

Történelmünk nyomában
A lesencetomaji kastély története

Készítette: Piller András

Jelen időszakban a lesencetomaji telephely a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság fenntartásában működő Veszprém Megyei Fogyatékos Személyek, Pszichiátriai és Szenvedélybetegek Intézményének 5. sz. telephelye. 140 fő fogyatékkal élő személy ellátását valamint 56 fő pszichiátriai beteg gondozását, továbbá 10 fő fogyatékkal élő személy nappali ellátását biztosítja. A telephelyen fejlesztő foglalkoztatás keretében szövés, varrás, kerámiatárgyak készítése, kertészet, parkgondozás, általános épülettakarítás biztosított az igénybevevők számára.

Három épületben, négy gondozási egységben történik a szükségletekhez igazodó teljes körű gondozás-ápolás:

- A kastélyépület földszintjén nyernek elhelyezést azon ellátottak, akik teljes körű ápolást igényelnek.
- A kastélyépület emeletén történik a középsúlyos fogyatékkal élő személyek ellátása.
- A kastélyépületet átjáró folyosó köti össze az 1986-ban elkészült épülettel, melyben a harmadik gondozási egység kap helyet. Ez az épület akadálymentesített, és a pszichiátriai betegek ellátását valamint a mozgáskorlátozott lakók elhelyezését biztosítja 4- 6 ágyas szobákban.
- Ebben az épületben kapott helyet a lakóotthonoszerű ellátás pszichiátriai betegeket ellátó 8 fős részlege, valamint a volt szolgálati lakás átalakításával, külön bejárattal 10 fő fogyatékos személyt ellátó lakóegység. A negyedik gondozási egységhez tartozik még az előzőekben említett két egységen túl a lakóotthon, mely a telephelyhez tartozó parkban, különálló épületként található. Itt kétágyas, fürdőszobás elhelyezés szolgálja az ellátottak kényelmét.

Lesencetomaj település elhelyezkedése, története, nevezetességei

Lesencetomaj község a Keszthelyi-fennsík északkeleti oldalán, a Tapolcai-medence szélén, az Uzsától Balatonedericsig húzódó Lesence-patak mellett terül el, mint az ősi Tomaj nemzetség volt családi fészke. A megyehatár közelében, a 84-es és a 77-es főutak találkozási pontja közelében fekszik.

A község területét István király sógoraként Tomaj vezér kapta ajándékba 998-ban Badacsonytomajjal és Cserszegtomajjal együtt. A település neve is eredetileg csak Tomaj volt, a nemzetség az ősi birtokot mindvégig uralta, a család teljes kihalásáig. Az első írásos emlék 1121-ből van róla, az almádi apátság alapító levelében említik. A XVI. századi okiratok a települést a községen átfolyó patakra utalva, már Lesencetomaj néven említik. (forrás: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Lesencetomaj>)

Lesencetomaj határában, az un. Piroskereszt melletti részen 1985 óta tart annak a temetőnek a feltárása, amely mind a magyar, mind a nemzetközi régészeti kutatás számára kiemelkedő jelentőségű. Fontossága abban kereshető, hogy e temető az un. Keszthelykultúra népének hagyatékát rejt, egy

olyan népcsoport leleteit, amellyel kapcsolatban a mai napig is számtalan megoldatlan kérdés, probléma merül fel... Legjellemzőbb leletei női sírokból kerülnek elő. Ezek az un. kosaras fülbevalók, amelyek mérete, formája, a felhasznált fémanyaga fajtája (a korai időkben általában nemesfém, míg később elsősorban bronz) koronként változott.

(forrás: <https://lesencetomaj.hu/asatasok/>
részletes dokumentáció a feltárásról:

http://epa.oszk.hu/01600/01610/00020/pdf/vmm_21_2000_04_peremi.pdf)

A korabeli írásos dokumentumok tanúsága szerint, a településnek már a XIV. században Szent Péter tiszteletére szentelt temploma volt, amelyet egy temető vett körül. E temetőből származik az 1400-as évben elhunyt Tomaj Pál sírköve, amelyet később beépítettek a templom falába. A település ősi egyháza a török hódoltság

végére teljesen elpusztult, csupán a harangláb maradt meg viszonylagos épségben. A templom történetében lényeges változás akkor állt be, amikor a település új földbirtokosa Nedeczei Nedeczky Károly 1754-ben újjáépíttette romjaiból, s még ebben az évben Padányi Bíró Márton püspök fel is szentelte Szent Anna tiszteletére. A templom a ma is látható végleges formáját Nedeczky Károly püspök jóvoltából nyerte el, aki 1806-ban klasszicista stílusban alakíttatta át. A II. világháborúban a német megszállók lőszeres autókat állítottak a templom köré. Egy kivételesen szerencsétlen belövés 1945. március 28-án eltalálta a lőszeres kocsikat, amelyek felrobbantak. A keletkezett hatalmas tűzben porrá égett a tetőszerkezet és az orgona, s lezuhantak a harangok is. A tetőszerkezetet, a hívek áldozat készségének köszönhetően már 1946-ban sikerült pótolni, de a templom belső festésére csak 1954-ben kerülhetett sor. A templom a település északnyugati részén található dombra épült, ahonnan belátható az egész falu és a tapolcai medence is. A keleti homlokzatra épült négyszög alaprajzú tornya két eltérő nagyságú haranggal van ellátva. A nagyharangon található felirat:

„Az igen kiváló és főtisztelendő Nedeczky Károly püspök Úr ajándékából 1823-tól függök itt és adom hangom. Mendl János öntött engem Győrben 1823.”

(forrás: <https://lesencetomaj.hu>)

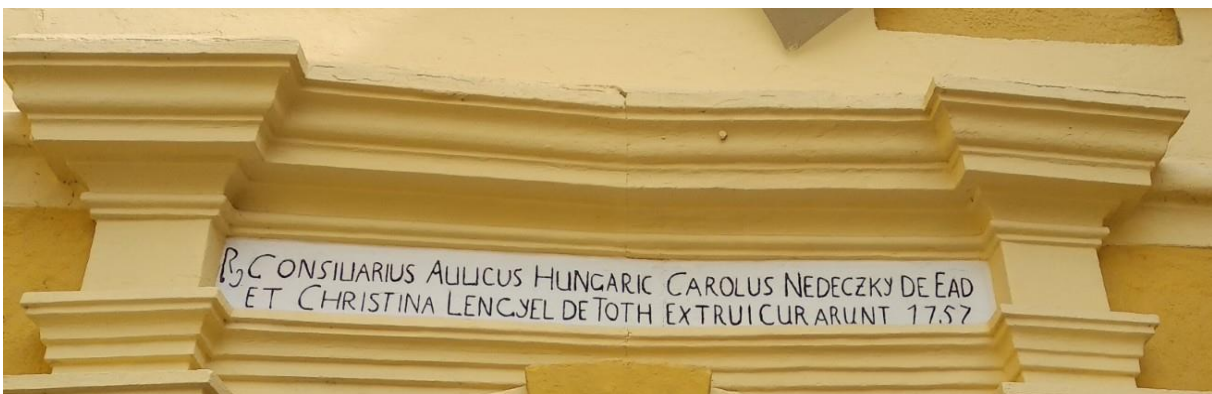
A lesencetomaji kastély története

Korai kép a kastély kapujából készítve

Lesencetomaj központi részén, a felső buszmegálló közvetlen szomszédságában nyílik a Veszprém Megyei Fogyatékos Személyek, Pszichiátriai és Szenvedélybetegek Integrált Intézménye 5. számú telephely kapuja. A kapuban portaépület fogadja az érkezőket. Az intézmény parkjában áll az utcáról is jól látható Kastély, és a mellette álló Palás épület.

A kastély középső, 1 emeletes U alakú 2 szárnyát Nedeczky Károly bécsi magyar kancelláriai tanácsos és felesége, Lengyel Tóth Krisztina építtette 1752-ben barokk stílusban. A nyugati, jelenlegi főbejárat felett az építés 1752-es dátuma látszik az alábbi latin szöveggel

„Nedeczei Nedeczky Károly bécsi magyar kancelláriai tanácsos és Tóth Lengyel Krisztina emelték 1752-ben”

Az épület keleti, egykori főbejárata felett a család kócsagos ornamentikájú címere látható (a főbejárat az átalakítás során befalazásra került)

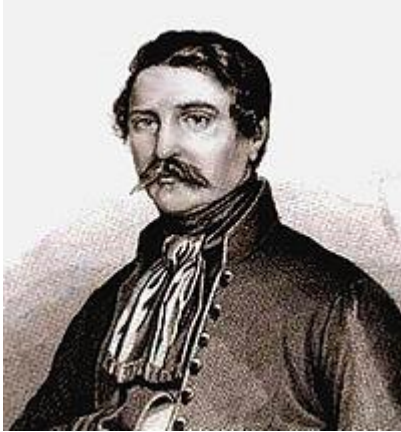

A nedeczei Nedeczky család

Nedeczky Imre és hrabovai Hrabovszky Eszter fia, nedeczei Nedeczky Károly (+1759), királyi tanácsos, átköltözött Zala vármegyébe a házassága után. Neje, az ősrégi tekintélyes tóthi Lengyel család sarja, tóthi Lengyel Krisztina (1710-1756), tóthi Lengyel Miklós és mártonfalvi Mártonfalvay Magdolna lánya. A tóthi Lengyel család kihaladásakor, a leányági leszármazottai, köztük a Nedeczky család örököle a birtokállományát; Ekkor Zala vármegyében Lesencetomajon lett földbirtokos a nedeczei Nedeczky családnak ez az ága. Nedeczky Károly tanácsos és Lengyel Krisztina gyermekei között szerepeltek: nedeczei Nedeczky Tamás (1737-1773) táblabíró, zalai és somogyi földbirtokos, aki feleségül vette adamóczi Ambró Franciska (1744-1792) kisasszonyt; és nedeczei Nedeczky Károly (1766-1823), veszprémi kanonok, választott drivasztói püspök.

Nedeczky Tamás és adamóczi Ambró Franciska fia, nedeczei Nedeczky Ferenc (1769-1835), Zala vármegyei táblabíró, a vármegyei másodaljegyzője, árvaszéki elnöke, és földbirtokos volt. Nedeczky Ferenc jó házasságot kötött: 1797. december 21-én Szombathelyen vette feleségül a tekintélyes lomniczai Skerlec családból való lomniczai Skerlec Mária Klára (1777-1828) kisasszonyt, lomniczai Skerlec Ferenc (1731-1802), helytartó tanácsos, Békés vármegye főispánja, és a nemeskéri Kiss családból való nemeskéri Kiss Rozália (1740-1822), lányát. Nedeczky Ferenc és Skerlec Mária házasságából 7 gyermek született, köztük: nedeczei Nedeczky Hedvig (1814-1879), akinek a férje tagyosi Csapó Vilmos (1798-1879), 1848-as honvéd ezredes;

bocsári Svastics Pálné nedeczei Nedeczky Rozália (1797-1849); névedi Botka Janosné nedeczei Nedeczky Franciska (1803-1882); és nedeczei Nedeczky Lajos (1800-1841), Zala vármegyei földbirtokos, főszolgabíró.

Nedeczky Lajos (1800-1841), Deák Ferenc kedves, ifjúkori barátja volt. Nedeczky Lajos, balatonedericsi és lesencetomaji földbirtokos is volt; a vármegyei közigazgatási pályafutását először aljegyzőként, majd szolgabíróként a szántói járásban. 1831. augusztus 20-án Pakson vette el nemeskéri Kiss Emma (1813-1856) úrhölgyet, nemeskéri Kiss József (1786-1829) és kehidai Deák Jozefa (1791-1853) lányát. A frigyükből több gyermek született: nedeczei Nedeczky István (1832-1908), 1848-as honvéd, országgyűlési képviselő; nedeczei Nedeczky Emma (1833-1906), akinek a férje névedi Botka Imre (1826-1879); nedeczei Nedeczky Eleonóra (1836-1857), békási Békássy Gyula (1833-1904) országgyűlési képviselőnek, 1848/49-es honvédnak a felesége; és nedeczei Nedeczky Ida (1838-1907), csallóközmegyercsi Szabadhegy Sándor (1830-1883), 1848-as huszár kapitánynak a házastársa, és nedeczei Nedeczky István (1832-1908) földbirtokos, 1848-as honvéd, az 1860-as években a magyarországi függetlenségi szervezkedések egyik vezetője, országgyűlési képviselő volt.

A lesencetomaji kastély, mint Deák emlékhely

„Lesencetomajon élt Deák Ferenc „legrégibb és leghívebb” barátja, Nedeczky Lajos... Már gyermekevéiktől jó barátja volt Deáknak. Kapcsolatuk tovább erősödött, amikor Nedeczky 1831. augusztus 20-án Deák nővérének, a Tolna megyei Jozefának a lányát, Nemeskéri Kiss Emmát vette el feleségül... Nedeczky Lajos 1830-ig Lesencetomajon élt a családi kastélyban. Levelek tanúskodnak róla, hogy Deák Ferenc ebben az időben sokat vendégeskedett nála, ezért a kastélyt „Deák emlékhelyként” is számon tarthatjuk.”

A Nedeczky családot követő kor

A XIX. században, a szabadságharc leverése után a Nedeczkyektől az osztrák kancellária a birtokot elvette, és a csehországi Stritezből származó grófi Deym család tulajdonába juttatta. Valószínűleg a Deym család idejében épülhetett a kastély északi szárnya toldalékként az U alakú főépülethez.

Franz Deym von Stritež

(Neuschloss, 1805. – Lesencetomaj, 1872. február 16.) gróf, császári-királyi altábornagy, az 1848–49-es szabadságharcban a császári csapatok egyik tábornoka.

Katonacsaládba született, már tizenhat éves korában belépett a császári hadseregbe. Számos lovassági ezrednél szolgált, majd 1844-ben ezredesként a 9. (Miklós) huszárezred parancsnoka lett. Ebben az ezredben szolgált a későbbi honvéd tábornokok közül Gáspár András és Kazinczy Lajos is. 1848 júliusában a magyar és osztrák hadügyminisztérium között létrejött megállapodás értelmében Deym vezetésével érkezett a huszárezred magyarországi állomáshelyére. Szeptember 3-án léptették elő vezérőrnaggyá. A Miklós-huszárezred a magyar alkotmány oldalán harcolt, ezért Jellasics támadása után Deym jelentkezett az osztrák hadügyminisztériumnál. A tábornokot dandárparancsnokként beosztották Franz von Schlik tábornok galíciai hadtestébe. Részt vett a Schlik-hadtest Kassa és Tokaj környékén vívott ütközeteiben. Az 1849. február 5-ei branyiszközi ütközetben ő volt a hágót védő császári csapatok parancsnoka. A

vesztes ütközetet követően egységével visszahúzódott Kassára, majd a Schlik-hadtesttel együtt csatlakozott a Windisch-Grätz vezette császári főerőkhöz. Részt vett a kápolnai csatában, majd február 28-án az azt követő mezőkövesdi lovassági ütközetben az ő dandárja szenvedett vereséget a Gáspár András vezette Miklós huszárezredtől. Az elszenvedett vereség miatt leváltották dandárparancsnoki állásából.

A további magyarországi harcokban nem vett részt. Leváltása ellenére nem vált kegyvesztetté, a szabadságharc bukása után teljesítményét több kitüntetéssel is elismerték. 1849 augusztusától Laibachban volt dandárparancsnok, majd 1850-től a város katonai kormányzója lett. 1852-ben léptették elő altábornaggyá és a horvátországi főhadparancsnokság területén egy hadosztály parancsnokává. 1855-ben nyugdíjazták. Élete hátralévő részét lesencetomaji birtokán töltötte.

(forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Franz_Deym)

A Deym család Lesencetomajon és vidékén sokat tett a szőlő és gyümölcsstermelés fellendítése ügyében. Deym Nándor mintegy három évtizeden keresztül volt a környék földesura. Gazdaságának területét ésszerűen bővítette. Az ő nevéhez fűződik a környék első pezsgő- és konyakgyárának létrehozása Billegében (Lesencetomaj része). Fivére, Ferenc jelentős politikai pályát futott be, több országban követségi tanácsosként dolgozott. A Deym család utolsó Lesencetomaji kötődésű grófja János volt, aki uradalmának igazgatóságát és több ágazatát is működtette. Ezek közül jelentős forgalmat bonyolított az uradalmi oltványtelep.

(forrás: Lesencetomaj története, Lesencetomaj Község Önkormányzata kiadásában)

1929-ben a kastélyt és a földbirtokot Károlyi József Fejér megyei gróf vásárolta meg gróf Deym Jánostól, aki egy súlyos trombózist követően az adásvétel idejében betegen feküdt. A kastély adás- vétele úgy történt meg, hogy új birtokosa nem láthatta az uradalomhoz tartozó mezőket, szántókat, erdőket, szőlőket. A birtokot először 1932-ben látta. Gróf Károlyi József halála után (1934) István nevű fia örökölt, kinek fiatalkorúsága miatt a birtok egy időre hitbizományba került. A Károlyi- kastélyt nem lakta rendszeresen a család, sőt az épület nagy része is gyakran üresen állt. A második világháború alatt a kastélyban egy katonai parancsnokság működött. A háború után ideiglenesen bérlakásokat alakítottak ki az épületben. 1946-ban lebontásra kerültek a gazdasági épületek tartozékai. 1948-ban a Földművelésügyi Minisztérium a kastélyt a parkkal együtt iskola és internátus céljára jelölte ki, és mint ilyen 1951-ig működött

mezőgazdasági szakiskolaként. Megszűnése után az épületet a közületeket elhelyező bizottság szociális otthon céljára utalta ki.

A szociális otthon alapítása

Az 1950-es évek elején a kormányzat előtérbe helyezte az emberről való gondoskodást, aminek eredményeképpen közel 360 falusi és városi szegényszobák, szegényházak folyamatos felszámolása zajlott közel 8 ezer fő elhelyezését érintve. Ennek érdekében a volt főúri kastélyok átalakításával otthonok egész sora jött létre. Az otthonokban önmaguk fenntartásáról és ellátásáról nem képes személyek emberi körülmények között, szakszerű egészségügyi gondozás mellett élhették életüket.

Ennek szellemében a Veszprém Megyei Tanács V. B. és a járási tanács a szociális otthon építési munkáinak kezdési időpontját 1953. március 2-ban állapította meg. A Veszprém Megyei Tatarozási és Építési Vállalat közel két évig dolgozott a hiányosságok, különféle pótlások rendbehozatalán. A kastély mai formáját ekkor alakították ki: egy déli, és egy nyugati épületszárnyal bővült a kastély. A déli szárnyban lakás került kialakításra, a nyugatiban pedig a konyha, étkező terem padlással. Az elvégzett beruházási munkák részletes műszaki ellenőrzése 1955. június 1-én történt, ahol még meglévő hibákat és hiányosságokat jegyzőkönyvbe rögzítették. A végleges üzembe helyezési határozat 1955 december 9-vel történt, ekkor a bizottság megállapította, hogy kisebb műszaki hiányok kivételével a megvalósult létesítmény üzemeltetésre alkalmas. A megvalósított beruházás költségvetési értéke a tervdokumentáció alapján 780 ezer forint volt. A bizottság jelentése alapján Lesencetomaj Járási Tanács szociális otthona 100 férőhellyel üzemeltethető, és az intézet gondnoka, Zalatnay Attila az átvett létesítménynek megfelelő karbantartásáról gondoskodni tartozik.

„Minden kezdet nehéz”- ahogy Zalatnay Attila az intézet vezetője nyilatkozott. Hónapokon keresztül vízellátás, villany nélkül, sokszor csüggedten, de új lendülettel és segíteni akarással küzdöttek a nehézségek elhárításában. Ezek közül néhány ismertetése (forrás: Honismereti tanulmányok XIV. Veszprém Megye):

„A tél közeledtével a kapott rossz minőségű szénnel a kihűlt falakat kifűteni nem lehetett: ennek következtében a folyosókon lévő vízvezetékcsövek szétfagytak. A nélkülözhetetlen vízellátást átmenetileg úgy biztosították, hogy minden dolgozó naponta 30 vödör vizet hozott a kútról”

„A másik probléma a mosás volt, ugyanis a mosoda kimaradt a tervből, így azután egy félig romos pajtában kézzel mosták teknőben a szennyest. Az otthonban 8 tífusz baktérium gazdát is ápoltak, s ennek következtében egy mosónő tífuszban betegedett meg.”

„Az otthon évekig nem volt kerítéssel ellátva, és így a község lakossága keresztül- kasul közlekedett a parkon: legeltette a teheneit és aprójószágait, sőt a szemetet is ide hordták.”

„Eleinte hűtőszekrény sem volt, és így a húst esetenként kerékpáron hátizsákban kellett szállítani.”

Idő múltával azonban a legégetőbb problémákat a megyei tanács egészségügyi osztálya elvi és anyagi segítségével sikerült folyamatosan megoldani. 1956-ban aggregátort, így vizük is lett, sőt meleg vizet is tudtak szolgáltatni. 1957 első felében végre villanyégők világítottak, és lehetővé vált az intézmény fokozatos korszerűsítése, a felszerelések és berendezések felújítása.

A szociális otthonok fejlődése országos viszonylatban maga után vonta az intézmények arculatának kialakulását, így a lesencetomaji otthon 1958-ban az „Általános Otthon”-ból: „Elmeszociális Otthon”-ná alakult át.

Élet az Elmeszociális otthonban (Zalatnay Attila ismertetése)

„Ébresztő reggel 6- órakor. Tisztálkodás, ágyazás. Reggeli: 8:00 órától – 8:30 óráig. Séta, torna. Foglalkozás. Részben rehabilitációs munkaterápia, részben pedig fizikai és játékos foglalkozások pl. bábuzás, gyöngyfűzés, TV nézés, rádiózás, vagy kiscsoportos foglalkozáson felolvasás stb. Ebéd: 12:00- 13:00 óráig. (2 épületben). 13 óra után ismét foglalkozás, vagy csendes pihenés 16:00 - óráig, utána szabad foglalkozás. Szerda- Vasárnap: kimenő. Látogatás minden nap lehetséges. Büfében alkoholos italon kívül minden kapható. Vacsora: 18:00 órakor. 19 - 20- 21- óráig tisztálkodás, TV nézés, rádiózás, lefekvéshez készülődés. Utána: silentium.”

(forrás: Honismereti tanulmányok XIV. Veszprém Megye)

Életképek a kezdeti időszakból

Szabad foglalkozás

Rehabilitációs munkaterápia

Kézi csomózás

Fonott táska készítése

Pihenés a parkban

Az intézmény légifotója

<https://www.wikiwand.com/hu/Lesencetomaj>

Az intézmény parkjában álló védett mamutfenyő